

Adam Horbowski

Edukacja regionalna czynnikiem kształtowania tożsamości kulturowej

Nauczyciel i Szkoła 3-4 (32-33), 124-129

2006

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Adam Horbowski

Edukacja regionalna czynnikiem kształtowania tożsamości kulturowej

U źródeł systemu wartości człowieka związanego ze środowiskiem lokalnym leży edukacja regionalna. Świat XXI wieku na nowo odkrywa wartości społeczności lokalnych, ich tradycje i bogactwo kulturowe. W problematyce regionalnej, ukierunkowanej na kształtowanie postaw otwartych, tolerancyjnych dostrzega szansę na wzbogacenie wartości różnych grup społecznych, na odnalezienie drogi do kultury ogólnonarodowej i europejskiej wspólnoty. Związki człowieka z regionem i dziedzictwem kulturowym są wartościami, które należy uświadomić dziecku, młodemu i dorosłemu człowiekowi, aby ukształtować w nim poczucie tożsamości kulturowej.

Tworzącej podstawę zaangażowania w funkcjonowanie własnego środowiska i autentyczne otwarcie się na inne kultury i społeczeństwa.

Region i regionalizm

Region jest rzeczywistością „zakorzeniającą” człowieka w bliskiej mu kulturze, wspólnocie, terytorium, zapewnia poczucie bycia u siebie, co znajduje swoje konsekwencje w sferze aktywności człowieka. Wpływa to bowiem, na zrozumienie swoich obowiązków i zadań, a konsekwentnie dalej na aktywne włączenie się w nurt życia danej społeczności.

Wiedzę o regionie, o jego przeszłości, teraźniejszości, przyszłości oraz ruch naukowy, poznawczy, popularyzatorski opierający się o nią jest nazywany terminem regionalizm. Zrodził się on w XIX wieku i dotyczył obrony własnej odrębności regionu i związanych z nim wartości w formie zastanej. Współcześnie istotą regionalizmu jest troska o zachowanie w „małej ojczyźnie” wartości i tradycji, dopełnienie jej wartościami aktualnymi i stworzenie wartościowej przyszłości.

Regionalizm jest również koncepcją pedagogiczną szczególnie bliską wielostronnemu nauczaniu i uczeniu się. Jego humanistyczny charakter zaznacza się w zapewnieniu ścisłych więzi nauczania z wychowaniem. Istota oddziaływań

¹ Elementy techniki i sztuki w edukacji regionalnej dzieci w wieku przedszkolnym i wczesnoszkolnym, red. K. Kraszewski, Rzeszów - Kraków 2001, s.39.

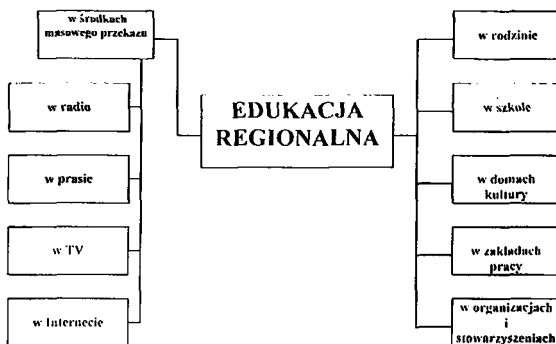
wychowawczych jest odkrywanie wartości, kształtowanie poczucia własnej tożsamości, przedstawianie wzorów zachowań różnych sytuacjach. Wychowanie nie przebiega w izolacji od środowiska wsi, miasta czy kraju. Punktem wyjścia w działaniach wychowawczych i dydaktycznych jest to, co dla dziecka najbliższe, z czym się styka na co dzień. Dla dziecka mieszkającego na wsi będzie to rodzina wieś i jej okolice, dla innego osiedle lub miasto. Nie bez znaczenia dla rozwoju dziecka jest jak zostanie wprowadzone w edukację regionalną.

Edukacja regionalna

Proces kształcenia i wychowania ukierunkowany na poznanie przez uczniów własnego regionu, jego przeszłości i teraźniejszości, a tym samym budzenie poczucia przynależności do regionu nazywamy edukacją regionalną. W literaturze pedagogicznej funkcjonuje szereg określeń tego procesu. Jedno z nich przyjmuje, że „edukacją regionalną nazywamy zabiegi zmierzające do przybliżenia dzieciom regionu, w którym żyją (w tym języka, obrzędów, strojów, tradycji, itp.) to ukazanie uczniom dorobku kulturalnego regionu jako jednego z elementów dorobku narodowego.”¹ Stąd też edukacja regionalna polega na stwarzaniu sytuacji oświatowo-wychowawczych, w których jednostka styka się bezpośrednio z wieloma dobrami i wartościami kultury z najbliższego otoczenia. Jest procesem realizowanym przez różne ogniwa systemu oświaty i kultury, co ilustruje poniższy schemat.

Schemat

Model systemu edukacji regionalnej *

*Schemat opracowano na podstawie P. Kowolik, Edukacja regionalna w przedszkolu (w) Edukacja regionalna. Z historii, teorii i praktyki, red. Maria Teresa Michalewska, Oficyna Wydawnicza „Impuls”, Kraków 1999, s.121.

Obok szkoły upowszechnianiem wiedzy o regionie zajmują się środki masowego przekazu oraz środowiskowe instytucje kulturalno-oświatowe. Także w zakładach pracy działających w danym środowisku występują elementy edukacji regionalnej np.: tablice ukazujące unikalność produkcji danego zakładu lub jego historię.

Należy też zwrócić uwagę, że jest to proces wielopłaszczyznowy. Obejmujący różne dziedziny wiedzy o regionie. Uwzględnia między innymi wiedzę o kulturze, zmiany zachodzące w środowiskach lokalnych, ukazuje miejsce regionu w kraju. Uczniowie poznają zabytki najbliższej okolicy, tradycje, legendy, wszystkie elementy świadczące o odrębności danej miejscowości czy regionu. Edukacja regionalna wyróżnia się dwoma aspektami. Pierwszy to aspekt dydaktyczny związany integralnie z motywem poznawczym. Drugi zaś aspekt poznawczy wynika bezpośrednio z czynnika dydaktycznego związany jest z rozwojem emocjonalny i kształtowaniem postaw.

Tożsamość kulturowa

Istotnym dla każdej jednostki ludzkiej jest tzw. poczucie „zakorzenienia” – umiejscowienia. Łączy się ono z poszukiwaniem wskaźników tożsamości rozumianej jako dążenie do osadzenia własnej osobowości w danym ciągu kulturowym, w komponowaniu swojej biografii i aktywności twórczej w konkretna przestrzeń geograficzną i kulturową. Stąd tak istotne samookreślenie się uczniów przez próbę zhierarchizowania i zintegrowania różnych tożsamości na kontinuum: jednostka – rodzina – naród – ludzkość oraz dom – mała ojczyzna- region – ojczyzna – Ziemia- Wszechświat.

Istotę tożsamości kulturowej oddaje sformułowanie J. Nikitorowicza, w którym przyjmuje, że „Tożsamość kulturowa społeczeństwa jest wynikiem zachowania dziedzictwa przodków, kulturowania podstawowych wartości”². Tak pojmowana tożsamość kulturowa opiera się o związek człowieka z dziedzictwem kulturowym własnego regionu³ będącym naczelną wartością edukacji regionalnej. Należy podkreślić, że dziedzictwo kulturowe to nie tylko przekazywane wytwory działalności człowieka obejmujące przedmioty, wartości, znaczenia, lecz też dyspozycje psychiczne (postawy, przeżycia)⁴. Wówczas to tożsamość kulturową można rozpatrywać w sferze świadomości człowieka, w kontekście bycia kimś, posiadania kultury w sobie. Każdy człowiek buduje własną tożsamość kulturową

² J. Nikitorowicz, *Pogranicze, tożsamość, edukacja międzykulturowa*, Białystok 1995, s.67.

³ A. Horbowski, A. Krzanowski, *Edukacja regionalna w praktyce pedagogicznej*, „Kwartalnik Edukacyjny” 2002, nr 3-4, s.104 – 116.

⁴ J. Nikitorowicz, dz. cyt.

w oparciu o dziedzictwo kulturowe, komunikowanie wewnętrzne i zewnętrzne, wyjaśnianie sensu własnej egzystencji, przeżywanie konfliktów⁵ Dochodzimy tutaj do ogromnej roli edukacji regionalnej, która stwarza możliwość całościowego kształcenia człowieka, pozwala nabywać wiedzę o świecie i swojej w nim roli. Tożsamość kulturowa ma wymiar rodzinny, lokalny, regionalny, etniczny, narodowy, europejski, globalny. W kontekście tak szeroko traktowanej tożsamości edukacja regionalna opiera się o poszanowanie różnic, otwartości na drugiego człowieka. Sprawia to, iż nie ma niebezpieczeństwa powstania separatyzmu, centralizmu czy totalitaryzmu.

Kultura w edukacji jest drogą budowania społeczeństwa zwalczającego zagrożenia humanistycznych wartości. Tu właśnie szczególna rola przypada nauczycielowi konkretyzującemu wartości kultury w praktycznych działaniach edukacyjnych.

Realizacja założeń dydaktycznych edukacji regionalnej wymaga od nauczyciela głębokiej wiedzy zakresu teorii kultury, wiedzy o kulturze regionu i znajomości problematyki aksjologicznej.

Edukacja regionalna realizuje trzy podstawowe funkcje. Pierwsza to społeczna, która rozwija aktywność społeczną i społeczno – gospodarczą, rozbudza też poczucie wspólnoty regionalnej. Druga to kulturalna realizowana przez ochronę ginących wartości kultury Wreszcie trzecia – wychowawcza rozwijająca zainteresowania historią i współczesnością regionu, rozwijająca postawy patriotyzmu lokalnego i tożsamości kulturowej. W ich kształtowaniu szczególna rola przypada edukacji regionalnej. Pozwala ona budować w świadomości ludzkiej rzeczywistość kulturową, która jest kulturą w człowieku. Tworzy ją sam człowiek i nadaje jej subiektywny kształt. Stąd też tożsamość kulturowa przejawia się w postawach i zachowaniach. Nic można tu też pominąć dialogu - procesu z pozoru oczywistego Relacje człowiek – język – kultura – świat wymagają wsparcia edukacyjnego. Stąd też edukacja do dialogu musi stanowić ogniwo edukacji regionalnej. Ta zaś jest elementem szeroko pojmowanej edukacji kulturalnej.

Praktyka edukacyjna

Edukacja regionalna powinna być realizowana już od najmłodszych lat, aby zapewnić systematyczny ciąg działań, zaspokajających potrzeby dziecka poprzez poznanie najbliższego, a później szerszego środowiska społecznego, kulturalnego i przyrodniczego. Kontynuacją edukacji regionalnej realizowanej w klasach I – III jest ścieżka edukacyjna – Edukacja regionalna – dziedzictwo kulturowe w regionie realizowana w klasach IV – VI.

⁵ J. Nikitorowicz, dz. cyt.

Cele i treści edukacji regionalnej zostały sprecyzowane w podstawie programowej kształcenia zintegrowanego w trzech pierwszych latach nauki szkolnej. Zgodnie z przyjętą koncepcją treści regionalne są włączone w zakres zintegrowanego nauczania.

Zadaniem szkoły w nauczaniu wczesnoszkolnym w zakresie edukacji regionalnej jest uświadomienie uczniom, że wspólnoty typu rodzina, środowisko lokalne i ojczyzna stanowią wielką wartość w życiu każdego człowieka i każdy ma wobec nich obowiązki

Przykładowo w klasie III w programie działań wychowawczych w roku szkolnym 2004/2005 w zakresie edukacji regionalnej przyjęto dwa cele operacyjne:

1. Kulturowanie tradycji lokalnych, regionalnych⁶ i narodowych.
2. Życie w rodzinie i społeczeństwie.

Z podanych celów wynikały zadania:

- Rozwijanie tożsamości lokalnej, regionalnej, kulturowej i narodowej, rola tradycji w życiu człowieka, poznanie własnych "korzeni".
- Wzbudzanie zainteresowania miejscem rodzinnym, regionem, ojczyzną, ich przeszłością i teraźniejszością.

Natomiast formami realizacji był konkurs plastyczny „Drzewo genealogiczne”, „Moja wieś w obrazach”, wycieczki i imprezy klasowe. Należy podkreślić, iż niezwykle ważny jest dobór form organizacyjnych w zakresie edukacji regionalnej. Do najpowszechniej stosowanych należą: spotkania z ciekawymi ludźmi, wycieczki do muzeów, skansenów, i izb regionalnych, spotkania ze sztuką ludową (wystawy), uczestnictwo dzieci w zespołach artystycznych działających na terenie przedszkola, szkoły, miejscowości lub gminy, konkursy, plenery plastyczne, lekcje w terenie, wycieczki turystyczno – krajoznawcze. Ta ostatnia forma jest „najbardziej efektywna w edukacji regionalnej. Wynika to z faktu bezpośredniego kontaktu uczniów z dziedzictwem kulturalnym miejscowości czy regionu.

Spostrzeżenia i wnioski

1. Edukacja regionalna stanowi istotny element kształcenia i wychowania. Uczniowie

Wykazują żywe zainteresowanie podejmowaną tematyką. Dużo pozytywnych emocji wzbudzają konkursy i apele szkolne nasycone problematyką regionalną.

⁶ Materiał uzyskano z analizy klasowego programu wychowawczego kl. III Szkoły Podstawowej w Gwoźdzu województwo podkarpackie.

2. Współczesna edukacja regionalna zmierza do wypracowania rozwiązań pluralizmu kulturowego w środowiskach lokalnych.
3. Edukacja regionalna stanowi podstawę powrotu do źródeł, do miejsca pochodzenia, do identyfikowania się z miejscem młodości, w którym się urodził i wychował. W tych powrotach mieści się całe jego człowieczeństwo, jego tożsamość kulturowa.
4. Aksjologiczny wymiar edukacji regionalnej należy odnosić nie tylko do wartości dziedzictwa kulturowego, lecz również do wartości wkomponowanych w człowieka; a więc: kultywowanie piękna, dobra, sprawiedliwości, kształtowanie obyczajowości, pielęgnowanie tradycji religijnych, rozwijanie literatury, nauki i sztuki. Są to wartości, które pozwalają przyjąć postawę tożsamości kulturowej oparte o żywe tradycje kultury regionalnej.
5. Zadaniem edukacji regionalnej niedostrzeganym przez wielu pedagogów jest przysposobienie dzieci, młodzieży i dorosłych do dialogu międzykulturowego i wartości.
6. Szczególną okazję do realizacji tematów z obszaru wiedzy o regionie i jego kulturze stwarza edukacja plastyczna⁷.

Bibliografia:

- Edukacja regionalna. Z historii, teorii i praktyki, Red. M.T. Michalewska, Oficyna Wydawnicza „Impuls”, Kraków 1999.
- Horbowski A., Krzanowski A., Edukacja regionalna w praktyce pedagogicznej, „Kwartalnik Edukacyjny”, 2002, nr 3-4.
- Horbowski A., Kultura wartością edukacji, „Nauczyciel i Szkoła”, 2003, nr 1-2.
- Mała ojczyzna. Kultura, edukacja, rozwój lokalny, Red. Wiesław Theiss, Wydawnictwo Akademickie „Żak”, Warszawa 2001.
- Nikitorowicz J., Pogranicze, tożsamość, edukacja międzykulturowa, Trans Humana Wydawnictwo Uniwersyteckie, Białystok 1995.
- Ossowski S., Z zagadnień psychologii społecznej, (w:)Dzieła, t. III, PWN, Warszawa 1967.
- Zespoły obrzędowe województwa podkarpackiego, „Zeszyty Regionalne”, Wojewódzki Dom Kultury, Rzeszów 2003.

Summary

The author showed a new educational way, which is making to fulfil in classes 1-3 of regional education.

⁷ M.Uberman Propozycje metodyczne realizacji nauczania plastyki w szkolnictwie ogólnokształcącym (w) Edukacja humanistyczna .aksjologiczna i estetyczna w świetle programów i potrzeb oświatowych, red. J.Kida, Rzeszów 2003.